

Sammanfattning

Uppdraget

Regeringen beslutade den 18 juli 2019 att tillsätta en särskild utredare att göra en översyn av reglerna om gode män och förvaltare (ställföreträdare). Uppdraget har ytterst syftat till att försöka säkerställa att de människor som är i behov av en ställföreträdare ska kunna lita på att de får den hjälp och det stöd de behöver. I uppdraget har ingått att se över reglerna på området med syftet att de ska vara moderna och rättssäkra. Uppdraget har inte omfattat att se över systemet som helhet. Inriktningen har i stället varit att uppmärksamma områden där det finns problem och brister, med fokus på ett antal i direktiven särskilt utpekade frågor.

Övergripande syfte

Det övergripande syftet med våra förslag är att åstadkomma förbättringar för de personer som har behov av en god man eller förvaltare. Något mera preciserat syftar förslagen bland annat till att åstadkomma

- bättre stöd till och stärkt ställning för huvudmännen,
- bättre möjligheter att rekrytera och behålla kompetenta ställföreträdare,
- bättre förutsättningar för ställföreträdare att utföra sina uppdrag på ett bra sätt,
- högre kvalitet i ställföreträdarnas och överförmyndarnas verksamhet,

- bättre styrning och tillsyn över landets ställföreträdare och överförmyndarverksamheter,
- effektivare beslutsfattande i ärenden om godmanskap och
- ökade förutsättningar för att över tid behålla det ideella inslaget i ställföreträdersystemet.

Förslag och bedömningar

Ökat hänsynstagande till huvudmannens vilja och välbefinnande

Ställföreträdare ska beakta huvudmannens vilja eller förmodade inställning

Dagens regelverk innebär att ställföreträdare i regel ska höra huvudmannen i viktiga frågor. Rättshandlingar som en god man företar för sin huvudmans räkning utan samtycke är som utgångspunkt inte bindande. Vid vissa vardagliga rättshandlingar anses dock huvudmannens samtycke föreligga och ett uttryckligt samtycke behöver därför inte hämtas in. Det finns utöver detta ingen uttrycklig bestämmelse om att ställföreträdare ska ta hänsyn till huvudmannens egen vilja när uppdraget utförs. Vi anser att ett modernt och rättsäkert ställföreträderskap med huvudmannens bästa i fokus bör utövas med beaktande av huvudmannens egen vilja. Vi föreslår därför att den nuvarande regleringen i föräldrabalken (FB) förstärks med en bestämmelse om att ställföreträdare ska beakta huvudmannens vilja eller förmodade inställning när uppdraget utförs. Förslaget ligger för övrigt helt i linje med Funktionsrättskonventionens allmänna princip om individuellt självbestämmande och frihet att göra egna val.

Huvudmannens pengar ska i skälig utsträckning användas för hans eller hennes välbefinnande

Det nuvarande regelverket innebär att huvudmannens pengar, i den mån ställföreträdaren har inflytande över dem, i skälig omfattning ska användas för huvudmannens uppehälle, utbildning och nytta i övrigt. Det har visat sig att ställföreträdare ibland strävar efter att huvudmannen ska spara så mycket pengar som möjligt och inte vill använda huvudmannens medel till sådant som skulle främja hans

eller hennes välbefinnande. Huvudmannens medel bör dock i skälig utsträckning spenderas som han eller hon själv vill. Vi föreslår därför att även välbefinnande får en plats i katalogen över olika ändamål som huvudmannens medel i skälig utsträckning får användas till.

Ett godmanskap ska upphöra om huvudmannen inte längre samtycker

Ett godmanskap får som huvudregel inte anordnas utan den enskildes samtycke. I rättspraxis har det klargjorts att ett godmanskap som bygger på samtycke ska upphöra om samtycket tas tillbaka. Detta framgår dock inte tydligt i lagstiftningen och vår utredning visar att godmanskapet inte alltid upphör i dessa fall. Vi föreslår därför att det ska framgå av lagstiftningen att ett godmanskap ska upphöra om huvudmannen tar tillbaka sitt samtycke, i de fall samtycke varit en förutsättning för att anordna godmanskapet.

Bättre insyn för huvudmannen i ställföreträdarens verksamhet

Det är angeläget att de huvudmän som vill och kan har möjlighet att engagera sig i hur ställföreträdaren sköter sitt uppdrag. Detta kräver att huvudmannen har insyn i verksamheten. Nuvarande regler, bland annat om ställföreträdarens skyldighet att höra huvudmannen i viktiga frågor och gode mäns skyldighet att inhämta samtycke, innebär en viss skyldighet att ge huvudmannen insyn. För många ställföreträdare är det också självklart att föra en dialog med huvudmannen och lämna information. Det har dock visat sig vara relativt vanligt att huvudmän har endast liten eller ingen insyn i ställföreträdarens verksamhet. Vissa huvudmän har uppfattningen att ställföreträdaren fattar beslut utan att involvera dem. Mot den bakgrunden föreslår vi en lagreglerad skyldighet för ställföreträdare att löpande informera sina huvudmän om uppdraget, om det inte finns särskilda skäl mot det.

Vi föreslår vidare en reglering som innebär att överförmyndaren efter sin granskning av en ställföreträdarens verksamhet ska underätta huvudmannen om att granskningen har genomförts.

Ställföreträdare är skyldiga att höra huvudmannens make eller sambo i viktiga frågor, om det är lämpligt. Vi bedömer att de anhörigas rätt till insyn inte bör utökas jämfört med i dag, även om det

många gånger är lämpligt att ställföreträdaren erbjuder de anhöriga insyn.

Ökat skydd för känsliga uppgifter om huvudmannen

Rätten för huvudmannens anhöriga att ta del av handlingar som finns hos överförmyndaren ska begränsas i vissa fall

Dagens regelverk innebär att huvudmannens make eller sambo och närmaste släktingar har rätt till full insyn i handlingar som gäller ställföreträdarskapet och som finns hos överförmyndaren. Regler om sekretess gäller inte denna krets av nära anhöriga. I överförmyndarens akt kan det finnas integritetskänsliga uppgifter, t.ex. läkarintyg och socialutredningar. Insynen är många gånger viktig eftersom den bland annat möjliggör för anhöriga att följa upp hur ställföreträdare sköter sina uppdrag. Det har dock visat sig att uppgifter som finns hos överförmyndaren kan behöva skyddas även i förhållande till de anhöriga och att skyddet för huvudmannens personliga integritet behöver stärkas. Vi föreslår därför en ordning som innebär att huvudmannens make eller sambo och närmaste släktingar som utgångspunkt ska ha rätt att ta del av de handlingar som finns hos överförmyndaren. Överförmyndaren ska dock kunna neka en anhörig att ta del av en handling, om det med hänsyn till den enskildes intressen finns särskilda skäl mot att handlingen lämnas ut.

Uppgifter i ärenden enligt lagen om framtidsfullmakter ska kunna omfattas av sekretess

Hos överförmyndaren gäller, för andra än anhöriga, sekretess om en enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden i ärenden enligt föräldrabalken och lagen (2005:429) om god man för ensamkommande barn, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde lider skada eller men. Vi har uppmärksammat att även uppgifter i överförmyndarens ärenden enligt lagen (2017:310) om framtidsfullmakter kan innehålla integritetskänsliga uppgifter som bör omfattas av sekretess. Vi föreslår därför att samma sekretessreglering ska gälla i ärenden enligt den lagen.

Överförmyndaren ska ge information och stöd till huvudmän

I många kommuner finns en väl fungerande överförmyndarverksamhet med hög tillgänglighet och kompetens att möta huvudmän med olika typer av problematik. Tyvärr finns också exempel på motsatsen. Många huvudmän får alltså inte den information och det stöd de behöver för att kunna ta till vara sina intressen.

Överförmyndaren har ett ansvar för att ge huvudmän information och stöd inom ramen för reglerna om myndigheters serviceskyldighet enligt förvaltningslagen (2017:900). Detta innebär bland annat att överförmyndaren ska lämna sådan hjälp till enskilda att de kan ta till vara sina intressen samt vara tillgänglig för kontakter. För att serviceskyldigheten ska få fullt genomslag föreslår vi att det tas in en bestämmelse i förmynderskapsförordningen (1995:379) som erinrar om skyldigheten. Vi föreslår också en lagstadgad skyldighet för överförmyndaren att lämna allmän information till huvudmän, bland annat om vad ställföreträderskapet innebär, vilken överförmyndarens roll är och om möjligheten att framställa klagomål mot en ställföreträdare. Informationsmaterialet ska tas fram av den nya myndigheten som vi föreslår.

Huvudmannens möjligheter att få ersättning för ekonomisk skada

En åtalsplikt för överförmyndaren

Det är ovanligt att ställföreträdare orsakar ekonomisk skada för sina huvudmän genom brott. När det ändå uppstår en sådan misstanke har överförmyndaren ingen skyldighet att överlämna ärendet för rättslig prövning, även om det sker i vissa fall. Ofta blir det en uppgift för en ny ställföreträdare att göra en polisanmälan. Det är dock en lämpligare ordning att uppgiften ligger på överförmyndaren. Vi föreslår därför en lagstadgad skyldighet för överförmyndaren att anmäla till allmän åklagare om en förmyndare, god man eller förvaltare kan misstänkas för att ha begått brott mot sin huvudman för vilket fängelse kan följa och som har samband med verksamheten. Under den rättsprocess som kan följa på en sådan anmälan kan huvudmannen få hjälp av åklagaren eller ett målsägandebiträde att föra en skadeståndstalan.

Ett försäkringsskydd för ställföreträdare och huvudmän

Det förekommer, men tycks vara relativt ovanligt, att ställföreträdare medvetet eller av oaktsamhet orsakar ekonomisk skada för sina huvudmän. När det händer kan det i praktiken vara svårt för huvudmannen att få ersättning. Om ställföreträdaren har ett försäkringsskydd kan möjligheterna dock förbättras. Även sett ur ställföreträdarens synvinkel kan det innebära en trygghet att vara försäkrad i uppdraget. Det finns därför goda skäl att göra det obligatoriskt för ställföreträdare att vara försäkrade när de utövar sina uppdrag. De försäkringar som finns i dag innebär dock *inte* ett så bra skydd för huvudmännen att det är motiverat med en obligatorisk försäkring. Inte heller är försäkringarna tillgängliga för alla ställföreträdare. För närvarande har försäkringsbranschen inget intresse av att erbjuda fler eller mer omfattande försäkringar, varken för ställföreträdare eller huvudmän. Riskerna anses vara för stora, men tydligare regler på området kan innebära en mer positiv inställning från branschens sida på sikt. Det saknas mot den bakgrunden förutsättningar för att nu lämna ett förslag om obligatorisk försäkring för ställföreträdare.

Det finns skäl som talar för att det på sikt bör vara ett kommunalt ansvar att tillhandhålla en försäkring som innebär en trygghet för både ställföreträdaren och huvudmannen. Eftersom det saknas fullgoda försäkringar på marknaden i dag är det i nuläget inte möjligt för kommunerna att leva upp till ett sådant krav. Vi lägger därför inte fram ett sådant förslag. Vi menar dock att den nya myndigheten som vi föreslår genom dialog med försäkringsbranschen och kommunerna bör kunna bidra till att försäkringslösningar kan tas fram.

Ställföreträdaruppdraget ska beskrivas med modernare begrepp

I nuläget avgränsas ställföreträdarens uppdrag av begreppen bevaka rätt, förvalta egendom och sörja för person. Begreppen uppfattas ofta som oklara och omoderna och det finns en osäkerhet kring vad de innefattar. I angränsande lagstiftning, bland annat i lagen om framtidsfullmakter, används begreppen ekonomiska och personliga angelägenheter för att beskriva samma funktioner. Inte heller de begreppen är oproblematiske, bland annat eftersom det inte går att dra en skarp gräns mellan ekonomiska och personliga angelägenheter. Ekonomiska och personliga angelägenheter beskriver dock ställföreträdar-

uppdragets innehåll och ramar på ett tydligare och mer modernt sätt än de nuvarande begreppen gör. Vi föreslår därför att ställföreträdarens uppdrag ska bestå i att, inom ramen för förordnandet, se till att den enskildes intressen i ekonomiska och personliga angelägenheter tas om hand. Ställföreträdaren ska bevaka den enskildes rätt i de angelägenheter som uppdraget omfattar.

Det ska bli tydligare vad ställföreträdaren förväntas göra

Ett ställföreträdaruppdrag kan innefatta att vidta en rad åtgärder av olika karaktär för huvudmannens räkning och uppdragen skiljer sig ofta åt. Det har visat sig att ställföreträdare ibland tar sig an uppdrag utan att ha en tydlig uppfattning om vad som ingår i det aktuella uppdraget och att överförmyndare ibland utser ställföreträdare som inte har den kompetens eller erfarenhet som uppdraget kräver. Vi föreslår mot den bakgrunden att det ska införas en lagstadgad skyldighet för överförmyndaren att före förordnandet informera den tilltänkta ställföreträdaren om vad uppdraget förväntas innebära. Vi föreslår också att överförmyndaren ska dokumentera den information som lämnas.

Ett godmanskap ska inte anordnas om en mindre ingripande åtgärd är tillräcklig

Ibland kan en person som behöver hjälp med sina ekonomiska eller personliga angelägenheter få sitt behov tillgodosett på annat sätt än genom att en ställföreträdare utses. Godmanskap bygger på att den som behöver hjälp inte ska utsättas för mer ingripande åtgärder än vad som är nödvändigt. Innan godmanskap anordnas bör det alltså alltid övervägas om huvudmannen kan få tillräcklig hjälp genom mindre ingripande åtgärder, exempelvis genom insatser inom socialtjänsten, genom en framtidsfullmakt som har trätt i kraft, genom reglerna om anhörigbehörighet eller genom en vanlig fullmakt. I nuläget är lagstiftningen inte helt tydlig på denna punkt. Det har visat sig att godmanskap ibland anordnas trots att den enskildes hjälpbehov hade kunnat tillgodoses på ett mindre ingripande sätt. Vi föreslår mot den bakgrunden att lagstiftningen tydliggörs i detta avseende.

Bättre utbildning för ställföreträdare

Obligatorisk introduktionsutbildning

För att huvudmän ska få den hjälp de behöver är det nödvändigt att deras ställföreträdare har goda kunskaper om vad ställföreträdaruppdraget innebär och hur de kan utföra uppdraget på bästa sätt. Långt från alla får i dag den utbildning de behöver. Vissa överförmyndare erbjuder utbildning av hög kvalitet medan utbildningen är bristfällig på andra håll. För att öka kunskapsnivån föreslår vi en nationell introduktionsutbildning som alla ställföreträdare ska vara skyldiga att gå i samband med att de förordnas. Den nya myndigheten som vi föreslår ska ansvara för att ta fram introduktionsutbildningen, som med fördel kan vara webbaserad. Överförmyndaren ska ha ansvar för att den som förordnas som ställföreträdare har genomgått utbildningen. Om det finns särskilda skäl, kan ställföreträdaren genomgå utbildningen efter förordnandet, dock senast inom tre månader.

Fördjupad utbildning vid behov

Utöver introduktionsutbildningen är det många ställföreträdaruppdrag som kräver fördjupad utbildning. Även i detta avseende ser det olika ut i landet. Det förekommer att överförmyndaren inte erbjuder fördjupad utbildning ens för ställföreträdare som har mycket svåra uppdrag. Redan i dag finns det utbildningar inom särskilda områden som tagits fram av intresseorganisationer och myndigheter. Många överförmyndare och ställföreträdare känner dock inte till att de finns. Det ska vara en uppgift för den nya myndigheten som vi föreslår att göra en sammanställning över befintliga utbildningar och kartlägga behoven av ytterligare utbildningar. På områden där det saknas relevanta fördjupade utbildningar ska myndigheten ansvara för att sådana tas fram. Överförmyndaren ska ansvara för att ställföreträdare utifrån behov erbjuds fördjupad utbildning.

Bättre stöd till ställföreträdare

Ställföreträdare rekryteras av överförmyndaren för att hjälpa ofta mycket utsatta personer. Inte sällan har huvudmannen missbruksproblem, svåra funktionsnedsättningar eller en psykiatrisk problematik. Det förekommer att huvudmannen är våldsbenägen eller hotfull. Ibland ställer uppdraget krav på breda kunskaper i civilrättslig och annan lagstiftning. Det är uppenbart att ställföreträdare kan behöva stöd när de utövar sina uppdrag.

Överförmyndaren är skyldig att ge stöd till ställföreträdare inom ramen för myndighetens serviceskyldighet enligt förvaltningslagen. Serviceskyldigheten innebär bland annat ett krav på positivt bemötande och en relativt långtgående skyldighet att ge enskilda sådan hjälp att de kan ta till vara sina intressen. I vilken mån överförmyndare faktiskt erbjuder sådan service varierar. I syfte att säkerställa att serviceskyldigheten får fullt genomslag föreslår vi att det tas in en bestämmelse i förmynderskapsförordningen som erinrar om skyldigheten.

Vi har identifierat att ställföreträdare har behov av stöd i form av allmänna råd, korrekt information, metodstöd, checklistor, m.m. I dag tillhandahåller överförmyndarna visst material av detta slag men omfattningen och kvaliteten varierar kraftigt över landet. Vi bedömer att ett centralt framtaget material kan underlätta för ställföreträdare samt öka rättssäkerheten och enhetligheten på området. Den nya myndigheten som vi föreslår ska få i uppdrag att ta fram allmänna råd och annat material till stöd för ställföreträdare.

När en ställföreträdare vill avsluta sitt uppdrag ska en ny ställföreträdare utses så snart som möjligt

I dag är en ställföreträdare som begär att få avsluta sitt uppdrag skyldig att kvarstå till dess att en ny ställföreträdare har utsetts. Sedan några år tillbaka kan ställföreträdaren dock begära att få avsluta uppdraget i för tid, vilket förutsätter att han eller hon vänder sig till domstol och har skälig orsak för sin begäran. Än så länge är det inte särskilt vanligt med en sådan begäran. Ofta får ställföreträdare vänta länge innan de entledigas av överförmyndaren, ibland upp emot ett år. Det är angeläget att ställföreträdare kan avsluta sina uppdrag inom en tid som är rimlig med tanke på att de har ett ideellt uppdrag som de utför mot en ganska ringa ersättning. Det är inte heller till

huvudmannens bästa att ha en ställföreträdare som vill lämna sitt uppdrag men är tvungen att stanna kvar. Vi föreslår mot den bakgrunden en bestämmelse som innebär att överförmyndaren ska utse en ny ställföreträdare så snart som möjligt när en ställföreträdare begär sitt entledigande, under förutsättning att ställföreträderskapet ska fortsätta.

Anställda ställföreträdare ska kunna förordnas i särskilda fall

Systemet med gode män och förvaltare bygger på människors ideella engagemang. Det ideella inslaget är ofta till fördel för huvudmannen men innebär också att personer med ett stort hjälpbehov kan få vänta länge innan en god man eller förvaltare utses. Det förekommer att överförmyndaren inte kan hitta en lämplig ställföreträdare för den som behöver hjälp. Särskilt i svåra och komplexa ärenden har svårigheterna att rekrytera lämpliga ställföreträdare visat sig vara stora, exempelvis när den enskilde lider av psykiatrisk problematik, har grava funktionsnedsättningar eller svåra missbruk. Det kan också handla om ärenden där den enskilde har stora samarbetssvårigheter eller är våldsam. På området har det skett en viss professionalisering på så sätt att överförmyndare ibland rekryterar ställföreträdare från privata företag som tillhandahåller gode män och förvaltare eller från kommunala så kallade förvaltarenheter med motsvarande funktion. Vissa andra ställföreträdare tar sig an många uppdrag och utvecklar en professionell hantering av dem.

Vårt uppdrag har gått ut på att ta ställning till i vilka särskilda fall ställföreträdaruppdrag ska kunna utföras av professionella aktörer. En utgångspunkt enligt våra direktiv är att ställföreträdersystemet även fortsättningsvis ska utgå från och bygga på det ideella inslaget. Vi föreslår en reglering av i vilka särskilda fall ställföreträdare som tar sig an uppdrag inom ramen för sina anställningar ska få utses. En anställd ställföreträdare ska enligt förslaget kunna förordnas när det är nödvändigt på grund av uppdragets svårighetsgrad eller om det annars finns särskilda skäl med hänsyn till den enskildes intressen. En anställd ställföreträdare ska under samma förutsättningar också kunna förordnas interimistiskt oavsett om en anställd eller en ideell ställföreträdare senare ska förordnas. Vi föreslår vidare en reglering

som innebär att samma bestämmelser ska gälla för anställda ställföreträdare som för andra.

Vi har övervägt om juridiska personer bör kunna förordnas som ställföreträdare. Det finns dock ett stort värde i att huvudmännen har en medmänniska som hjälper dem, och som tar ett helhetsansvar för att deras intressen tas till vara. Det finns en påtaglig risk att dessa värden går förlorade med juridiska personer som ställföreträdare. Vi bedömer därför att sådana inte bör kunna förordnas.

Tydligare krav på ställföreträdares redovisning och överförmyndares granskning

Ställföreträdare ska redogöra för sin verksamhet i en årsberättelse och slutberättelse till överförmyndaren

I dag är överförmyndarens tillsyn koncentrerad på hur ställföreträdaren sköter huvudmannens ekonomi. Den årsräkning som ställföreträdaren ger in avser egendomsförvaltningen. De flesta överförmyndare kräver att ställföreträdaren årligen också ska lämna en så kallad redogörelse. Redogörelsen är dock inte författningsreglerad och det tycks vara ovanligt att de uppgifter som ställföreträdaren lämnar kontrolleras i någon närmare utsträckning. Vi menar att överförmyndarens granskning bör omfatta hela ställföreträdarens uppdrag. Vi föreslår därför en lagstadgad skyldighet för ställföreträdare att årligen redogöra för sin verksamhet i en årsberättelse. På motsvarande sätt ska ställföreträdaren vid uppdragets slut vara skyldig att lämna en slutberättelse.

Ställföreträdare ska inte kunna befrias från redovisningsskyldighet – men möjligheten till förenklad redovisning ska utvidgas

Överförmyndaren får med dagens regelverk befria en ställföreträdare från skyldigheten att lämna en årsräkning eller sluträkning, eller besluta att sådana räkningar får lämnas i förenklad form, om det finns särskilda skäl. I fråga om årsräkningen får beslut meddelas för ett visst år eller tills vidare. När en ställföreträdare befrias från redovisningsskyldighet kan följden bli att överförmyndaren år efter

år inte har något underlag för tillsynen. Vi har uppmärksammat att det kan inträffa händelser och ske förändringar i dessa ställföreträdarskap som överförmyndaren bör känna till och att det bör göras en regelbunden granskning även av dessa ställföreträdarskap. Vi föreslår därför att möjligheten att befria ställföreträdare från att lämna en årsräkning eller sluträkning tas bort. Vi föreslår dock att möjligheten att besluta om förenklade årsräkningar och sluträkningar utvidgas på så sätt att kravet på särskilda skäl ersätts med ett krav på att det ska vara tillräckligt att redovisningen lämnas i förenklad form. Motsvarande regler ska gälla för årsberättelsen och slutberättelsen.

Överförmyndaren ska granska ställföreträdarens verksamhet med huvudmannens bästa i fokus

I nuläget ger regelverket inga anvisningar om överförmyndarens tillsyn, utöver vad som gäller för granskningen av ställföreträdarens egendomsförvaltning. Detta får till följd att övriga delar av ställföreträdarens verksamhet granskas i liten utsträckning och ibland inte alls, och att det sällan görs någon kontroll av att ställföreträdarskapet som helhet fungerar. Vi menar att ett självklart fokus för överförmyndarens tillsyn bör vara att ställföreträdaren utövar sitt uppdrag i enlighet med huvudmannens bästa. Vi föreslår att detta ska framgå av lagstiftningen. Därutöver föreslår vi en reglering som innebär att överförmyndaren ska granska också ställföreträdarens årsberättelse och slutberättelse.

Föreskrifter och allmänna råd

I dag är skillnaderna stora när det kommer till vad överförmyndare kräver i fråga om redovisning och hur tillsynen utövas. Länsstyrelserna har tagit fram nationella riktlinjer men det finns fortfarande behov av mer detaljerade anvisningar som inte lämpar sig för lagstiftning. Den nya myndigheten som vi föreslår ska bemyndigas att meddela föreskrifter när det gäller bland annat ställföreträdarens redovisning och överförmyndarens tillsyn. Det är vidare önskvärt att myndigheten tar fram allmänna råd på området.

Fler tillsynsverktyg för överförmyndaren

Överförmyndaren har med det befintliga regelverket relativt goda möjligheter att kontrollera en ställföreträdarens verksamhet. Bland annat får överförmyndaren begära att en ställföreträdare lämnar upplysningar om sin verksamhet och att myndigheter, banker och vissa andra aktörer lämnar uppgifter som överförmyndaren behöver för tillsynen. Vi har dock uppmärksammat vissa brister i tillsynsmöjligheterna. För att säkerställa att ställföreträdarens verksamhet kan kontrolleras föreslår vi att de ska vara skyldiga att ge in de handlingar om sin verksamhet som överförmyndaren begär och att överförmyndaren ska kunna vitesförelägga ställföreträdare att ge in handlingar och lämna upplysningar. För att säkerställa att överförmyndaren kan få tillgång till uppgifter om en huvudmans försäkringsskydd, kapitalförsäkring och skulder föreslår vi att även försäkringsbolag och inkassoföretag ska vara skyldiga att lämna de uppgifter som överförmyndaren behöver för tillsynsverksamheten.

Ställföreträdarens verksamhet ska granskas inom en rimlig tid

Ställföreträdare ska även i fortsättningen redovisa sina uppdrag senast den 1 mars

Senast den 1 mars varje år ska ställföreträdare ge in en årsräkning till överförmyndaren. I samband med granskningen av årsräkningen beslutar överförmyndaren om arvode till ställföreträdaren. Under en intensiv period på våren och försommaren tar granskningen en stor del av överförmyndarens resurser i anspråk. Ofta tar det lång tid innan alla årsräkningar har granskats, ibland upp emot ett år eller mer. Vi har övervägt om överförmyndaren bör få möjlighet att besluta om brutet räkenskapsår eller om en annan tidpunkt för inlämning än den 1 mars. Granskningen skulle på så sätt kunna spridas ut över året. Vi har dock uppmärksammat ett antal svårigheter med en sådan modell, bland annat att det kan bli svårare för ställföreträdare att få fram underlag för redovisningen. Vi bedömer därför att årsräkningen även fortsättningsvis bör lämnas in senast den 1 mars. Även den föreslagna årsberättelsen ska ges in det datumet.

Det ska finnas en tidsgräns för granskningen

För att säkerställa att ställföreträdarens verksamhet granskas inom en rimlig tid anser vi att det bör finnas en tydlig tidsgräns för när granskningen senast ska vara klar. Vi föreslår en bestämmelse som innebär att överförmyndaren ska granska årsräkningen, sluträkningen, årsberättelsen och slutberättelsen senast inom sex månader från det att dessa handlingar getts in.

Arvode och kostnadsersättning till ställföreträdare

Reglerna om arvode bör i nuläget inte ändras

Överförmyndaren beslutar om arvode efter en skälighetsbedömning i varje enskilt ställföreträdarskap. Det är inte lagligt möjligt att i förväg avtala om arvode eller besluta om förskott. En återkommande kritik mot arvodessystemet har varit att det är svårförutsägbart hur stort arvodet blir och att ställföreträdare får vänta länge på sina arvoden. Vi har därför övervägt om det bör finnas en enhetlig taxa. Från kommunerna har det dock funnits ett starkt önskemål om att även fortsättningsvis ha frihet att bestämma över arvoden. Mot den bakgrunden finns det i nuläget inte tillräcklig anledning att föreslå ett system med taxor. Inte heller i övrigt har vi funnit tillräckliga skäl för att föreslå ändringar när det kommer till reglerna om arvode. Förslagen ovan om att det ska finnas en tidsgräns för granskning och en utökad möjlighet att besluta om förenklad redovisning, samt förslaget nedan om att småutgifter ska kunna ersättas utan att kvitton redovisas, bör dock leda till snabbare utbetalningar än vad som är fallet i dag.

Småutgifter ska kunna ersättas utan att kvitton visas upp

Ställföreträdare har i dag rätt till ersättning för utgifter som varit skäligen påkallade för uppdragets fullgörande. Det handlar ofta om mindre utgifter för kortare resor, porto och administration. I nuläget lägger ställföreträdare och överförmyndare mycket tid på att redovisa och granska kvitton för småutgifter. För att åstadkomma ökad smidighet föreslår vi en lagreglerad möjlighet för överförmyndaren att utan att kräva in underlag i form av kvitton eller verifika-

tioner bevilja ställföreträdaren ersättning för utgifter, motsvarande högst två procent av prisbasbeloppet årligen. Detta innebär att ställföreträdaren får intyga på heder och samvete i årsräkningen att han eller hon har haft de uppgivna utgifterna. Kvittona eller verifikationerna behöver alltså inte ges in i dessa fall, men ställföreträdaren ska naturligtvis vara beredd att visa upp dem på förfrågan.

Stärkt kompetens och kvalitet i överförmyndarverksamheten

Överförmyndarens verksamhet är i hög grad författningsreglerad och avser till stor del myndighetsutövning mot enskild. Huvudmännen är ofta människor som befinner sig i utsatta situationer och som inte själva kan ta till vara sina intressen. Detta ställer höga krav på kompetens, kvalitet och rättssäkerhet hos överförmyndaren. De senaste åren har kvaliteten i verksamheterna höjts. Fortfarande finns det dock alltför stora skillnader på området. Vi lämnar förslag som syftar till att säkerställa att överförmyndarverksamheter i hela landet bedrivs med högt ställda krav på kvalitet, kompetens och rättssäkerhet. *För det första* ska det tydligare lyftas fram i lagstiftningen att den som väljs som överförmyndare, ledamot i överförmyndarnämnd eller ersättare ska vara lämplig för ett sådant uppdrag. Det bör dock inte ställas några formella kompetenskrav. *För det andra* föreslås att överförmyndare, nämndledamöter och ersättare ska vara skyldiga att genomgå en introduktion inför uppdraget. Den nya myndigheten som vi föreslår ska ansvara för att introduktionen tas fram. *För det tredje* föreslår vi att grundläggande krav på överförmyndarverksamheten tas in i lagstiftningen, innebärande att verksamheten ska bedrivs med god kvalitet och att kvaliteten fortlöpande ska utvecklas och säkras. Det ska också krävas att uppgifterna i verksamheten utförs av personer med lämplig utbildning och erfarenhet samt att det finns rutiner för att förebygga, upptäcka och åtgärda risker och missförhållanden.

Överförmyndarnämnd ska bli den obligatoriska organisationsformen

Dagens regelverk innebär att det i varje kommun ska finnas en överförmyndare. Kommuner kan dock välja att i stället för en ensam överförmyndare ha en överförmyndarnämnd och två eller fler kommuner kan ha en gemensam nämnd. Starka skäl talar för att överförmyndarnämnd bör bli den obligatoriska organisationsformen. Nämndformen medför att förtroendevalda med olika kompetenser och erfarenheter kan engageras för uppgifterna, att förutsättningarna för hög rättssäkerhet i myndighetsutövningen ökar och att verksamheten blir mindre sårbar och personberoende. Nämnd som organisationsform går vidare hand i hand med en professionell tjänstemannaorganisation och minskar risken för jäv. Det finns visserligen ensamma överförmyndare som fungerar bra, men vi bedömer att nämndformen är en bättre garanti för hög rättssäkerhet, kvalitet och professionalism i verksamheten. För att säkerställa hög kvalitet och rättssäkerhet i myndighetsutövningen i alla landets överförmyndarverksamheter är det, som vi ser det, nödvändigt med en övergång till nämnd som obligatorisk organisationsform. Detta gäller inte minst eftersom överförmyndaren föreslås ta över beslutanderätt i ärenden om godmanskap som i dag prövas av domstol. Vi föreslår därför att överförmyndarnämnd eller gemensam överförmyndarnämnd ska vara den obligatoriska organisationsformen.

Ökade möjligheter till delegering av beslutanderätt i överförmyndarnämnden

Möjligheterna till delegering av beslutanderätt är relativt långtgående på överförmyndarområdet. Vi har dock uppmärksammat att vissa brådskande beslut inte kan delegeras, bland annat beslut om att interimistiskt entlediga en ställföreträdare som inte längre är lämplig för uppdraget. Vi föreslår en generell möjlighet för överförmyndarnämnden att delegera till ordföranden eller en annan ledamot att fatta beslut i ärenden som är så brådskande att nämndens avgörande inte kan avvaktas, i likhet med vad som gäller på det kommunala området i övrigt. Beslutet ska anmälas vid nämndens nästa sammanträde.

Överförmyndaren ska besluta i ärenden om godmanskap som i dag prövas av domstol

Vi har övervägt om beslutanderätten i ärenden om godmanskap enligt 11 kap. 4 § FB och förvaltarskap, samt i de ärenden om entledigande av ställföreträdare som i dag prövas i domstol, bör flyttas från domstolarna till överförmyndarna. Detta förutsätter dels att ärendetyperna inte kräver en domstolsprövning, dels att överförmyndarna har tillräcklig kompetens för uppgifterna.

Reglerna i 11 kap. 4 § FB innebär att det saknas möjlighet att anordna godmanskap mot den enskildes vilja. I allmänhet blir det inte fråga om några långtgående rättsliga överväganden och det saknas i regel skäl att hålla muntlig förhandling. Vi bedömer att det krävs en domstolsprövning i de ärenden där någon som är behörig att yttra sig motsätter sig att godmanskap anordnas men inte i övriga fall. Vi gör samma bedömning i ärenden om jämkning och upphörande av godmanskap. När det gäller ärenden om förvaltarskap, och de ärenden om entledigande som i dag prövas i domstol, bedömer vi att en prövning i domstol behövs.

Kompetensen och kvaliteten hos överförmyndarna har höjts de senaste åren, även om det fortfarande finns brister. Vi har föreslagit att det ska ställas tydligare krav på verksamheterna och att det ska bli obligatoriskt med överförmyndarnämnder. Särskilt om de förslagen genomförs menar vi att merparten av ärenden om godmanskap kan flyttas från domstolarna till överförmyndarna.

Vi föreslår således att överförmyndarna, i stället för domstolarna, som utgångspunkt ska pröva ärenden om godmanskap. Om någon som är behörig att yttra sig i ärendet motsätter sig att godmanskap anordnas, jämkas eller upphör ska överförmyndaren överlämna ärendet till tingsrätten för prövning där. Detta innebär att handläggningen i ärendena alltid ska inledas hos överförmyndaren. Överförmyndarens beslut ska kunna överklagas till tingsrätten.

En ny myndighet ska ha ett övergripande ansvar på området

I dag utövar sju av landets länsstyrelser tillsyn över överförmyndare och överförmyndarnämnder. Länsstyrelserna ansvarar också för tillsynsvägledning, vilket innefattar en skyldighet att med råd stödja överförmyndarna och överförmyndarnämnderna i deras verksamhet

och främja en enhetlig rättstillämpning, samt en skyldighet att se till att utbildningen av överförmyndare, nämndledamöter och ersättare är tillfredsställande. Ingen central myndighet har ett övergripande ansvar på området.

Länsstyrelserna bör även fortsättningsvis ansvara för tillsyn och tillsynsvägledning

Vi har övervägt om de uppgifter som länsstyrelserna har på området bör flyttas till någon annan myndighet. När det gäller *tillsynen* konstateras att länsstyrelserna numera tolkar regelverket på ett likartat sätt och har en relativt god samsyn när det kommer till hur tillsynen ska utföras. Överförmyndarna har vidare en i huvudsak positiv uppfattning om länsstyrelsernas tillsyn. Vi bedömer mot den bakgrunden att det saknas anledning att låta någon annan myndighet än länsstyrelsen ha hand om tillsynen. Vad gäller *tillsynsvägledningen* konstateras att länsstyrelserna visserligen har utfört regeringsuppdrag som har att göra med de tillsynsvägledande uppgifterna. I övrigt har de dock inte utfört något gemensamt arbete för att tillhandahålla råd och stöd till överförmyndare, med något undantag. Många överförmyndare anser vidare att länsstyrelserna inte kan ge dem det stöd och den rådgivning de har behov av. Vi menar att länsstyrelsernas tillsynsvägledning ändå fyller en funktion, framför allt när det gäller den typ av råd och stöd som ges i samband med tillsynen. Det saknas mot den bakgrunden skäl att ändra den ordning som gäller i dag. Länsstyrelserna ska alltså även i fortsättningen ha ansvar för tillsyn och tillsynsvägledning på området. Vi bedömer att de tillsynsverktyg som länsstyrelserna har i dag är tillräckliga.

En ny statlig myndighet ska inrättas

Det finns som nämnts ingen central myndighet med ett övergripande ansvar på området. Många av de problem som vi har identifierat hör samman med en brist på statlig styrning, samordning och kontroll. Vi menar att det behövs ett tydligare statligt ansvar för att nödvändiga förändringar ska kunna genomföras. *En* myndighet bör alltså ha ett huvudansvar på området. Vi har övervägt alternativen

1. att en av de länsstyrelser som har tillsyn och ger tillsynsvägledning får det övergripande ansvaret,
2. att en redan befintlig förvaltningsmyndighet får det övergripande ansvaret och
3. att en ny statlig myndighet inrättas.

När det gäller det första alternativet kan det ifrågasättas om det inom länsstyrelserna finns de kompetenser och den organisation som de nya uppgifterna kräver och om en ordning av det slaget kommer att fungera i praktiken. Beträffande det andra alternativet har vi inte identifierat någon befintlig förvaltningsmyndighet vars verksamhetsområde har en naturlig koppling till främst de civilrättsliga frågor som ställföreträdarområdet för med sig. Vi har mot den bakgrunden kommit fram till att det tredje alternativet, en ny statlig myndighet, skapar bäst förutsättningar för att området ska få den uppmärksamhet det behöver och för att överförmyndare och ställföreträdare ska få bättre förutsättningar att bedriva sin verksamhet med hög rättsäkerhet och kvalitet. Ytterst syftar förslaget till att säkerställa att de personer som behöver en god man eller förvaltare ska få den hjälp och det stöd som de har rätt till. Vi föreslår därför att regeringen inrättar en ny myndighet med ett övergripande ansvar på området. Vidare föreslår vi att myndigheten, oavsett vilket alternativ som väljs, inom sig inrättar ett *forum för samverkan* i syfte att ta till vara den kompetens och de erfarenheter som finns på området samt verka för enhetlighet och samsyn.

Statistiken på området ska utökas och bli en del av den officiella statistiken

Sedan 2015 för länsstyrelserna statistik över överförmyndarnas verksamhet. Statistik på riksnivån förs av Länsstyrelsen i Dalarnas län. Statistikinlämningen har förbättrats men det är fortfarande svårt för många överförmyndare att få fram och redovisa uppgifter för statistiken. I dag håller statistiken högre kvalitet och är betydligt mer tillförlitlig än för några år sedan. Det finns dock fortfarande brister i statistiken som gör det svårt att följa upp och analysera överförmyndarnas verksamhet. Vi föreslår att statistiken utökas med upp-

gifter om handläggningstider i ärenden om ställföreträdarskap och om huvudmäns och ställföreträdares kön och ålder.

En annan fråga gäller om den statistik som framställs bör vara en del av den officiella statistiken. En sådan ordning innebär bland annat att statistiken omfattas av ett antal kvalitetskrav och att den ska vara objektiv och allmänt tillgänglig. En statistikansvarig myndighet kan få råd och stöd av Statistiska centralbyrån i frågor om statistikens kvalitet och om hur uppgiftslämnandet kan underlättas. En statistikansvarig myndighet kan vidare besluta om statistikens innehåll och omfattning och på så sätt utveckla statistiken så att den blir mer relevant och ändamålsenlig. Vi föreslår mot den bakgrunden att överförmyndarstatistiken på lite sikt ska vara en del av den officiella statistiken. Den nya myndigheten som vi föreslår ska ansvara för statistiken.

Ett nationellt ställföreträdarregister

Det förs på nationell nivå inget register över ställföreträdarskap. I stället för varje överförmyndare för sig ett register över ställföreträdarskap inom den egna verksamheten. Under utredningens arbete har ett stort behov av ett nationellt ställföreträdarregister kommit fram, främst kopplat till att det bör bli enklare och smidigare för ställföreträdare att visa sin behörighet och för banker, myndigheter och andra aktörer att kontrollera en ställföreträdares behörighet. I dag är det dessutom inte möjligt för överförmyndare att kontrollera att en ställföreträdare inte tar sig an fler uppdrag än han eller hon kan hantera. Vi föreslår mot den bakgrunden att det tas in en bestämmelse i föräldrabalken som innebär att ett nationellt register ska föras över förordnade förmyndare, gode män och förvaltare och de som har en sådan ställföreträdare. En särskild registerförordning bör tas fram av regeringen. Vi föreslår att förordningen ska innehålla bestämmelser om bland annat registrets ändamål och innehåll samt om möjligheterna till direktåtkomst. Den nya myndigheten som vi föreslår ska föra det nationella registret och ansvara för personuppgifter. Som en följd av att uppgifter om ställföreträdarskap ska kunna hämtas från registret föreslår vi att överförmyndarens skyldighet att lämna registerutdrag tas bort.

Ökad digitalisering

Det nationella ställföreträdarregistret skapar förutsättningar för ökad digitalisering

Det digitaliserade och allt mer kontantlösa samhället innebär ett utanförskap och praktiska svårigheter för många huvudmän. För att öka möjligheterna för dem att kunna delta i samhällslivet och dra nytta av digitaliseringens fördelar är det angeläget att de har tillgång till digitala tjänster, anpassade efter eventuella begränsningar i rätts-handlingsförmåga eller kognitiv förmåga. Att se till att sådana anpassade digitala tjänster tas fram ligger helt i linje med kraven i EU:s tillgänglighetsdirektiv och FN:s funktionsrättskonvention. Vi bedömer att det nationella ställföreträdarregister som vi föreslår förbättrar förutsättningar för detta.

Det har vidare visat sig att ställföreträdare sällan kan använda myndigheters och bankers digitala tjänster när de utför ärenden för huvudmannens räkning. För att underlätta ställföreträdarens verksamhet är det angeläget att sådana tjänster tas fram. Detta förutsätter att banker, myndigheter och andra som tillhandahåller digitala tjänster har tillgång till tillförlitliga uppgifter om ställföreträdarens behörighet. Vi bedömer att det nationella ställföreträdarregistret skapar förutsättningar för digitala tjänster som är anpassade för gode mäns och förvaltares verksamhet.

Ökad digitalisering i överförmyndarverksamheten

Överförmyndarna har kommit olika långt med att digitalisera verksamheten och många tillämpar digitala system i endast begränsad utsträckning. En ökad digitalisering kan förenkla för ställföreträdare, exempelvis genom ett smidigare och mer modernt sätt att redovisa sin verksamhet, samt frigöra resurser och effektivisera verksamheten hos överförmyndarna. Hos många överförmyndare saknas dock de ekonomiska och personella resurser som krävs för att på egen hand kunna ta fram digitala lösningar. Det är därför angeläget att överförmyndarverksamheten blir en del av arbetet med att öka digitaliseringen av offentlig förvaltning. Vi bedömer vidare att en ökad digitalisering kräver centrala insatser. Den nya myndigheten

som vi föreslår ska svara för styrning och samordning av den digitala utvecklingen på området.

För att underlätta en övergång till digitala rutiner föreslår vi att vissa regler i föräldrabalken och förmynderskapsförordningen ska få en teknikneutral utformning.

Digitala framtidsfullmakter

För att en framtidsfullmakt ska vara giltig krävs att vissa formkrav är uppfyllda. Fullmakten ska vara skriftlig och fullmaktsgivaren ska i två vittnens samtidiga närvaro skriva under fullmaktshandlingen eller intyga att han eller hon har skrivit under handlingen. Vittnena ska ha kännedom om att handlingen är en framtidsfullmakt och bekräfta handlingen med sina underskrifter. Vid tillägg eller andra ändringar i fullmakten gäller samma formkrav.

Kraven på skriftliga underskrifter hindrar att framtidsfullmakter upprättas i elektronisk form. Eftersom formkrav inte i onödan bör hindra nya tekniska möjligheter bör utgångspunkten vara att framtidsfullmakter ska kunna upprättas elektroniskt. En förutsättning för detta är att systemet utformas på ett sätt som ur säkerhetssynpunkt är likvärdigt med det befintliga systemet. Vi bedömer att syftet med formkraven kan uppnås genom att fullmaktsgivaren och de båda vittnena signerar fullmaktshandlingen med en avancerad elektronisk underskrift. Vi föreslår därför en bestämmelse i lagen om framtidsfullmakter som möjliggör detta. Det ska även vara möjligt att digitalt återkalla och ändra framtidsfullmakten, vilket inte bedöms kräva andra lagändringar än den nu nämnda.

Vi har övervägt om framtidsfullmakter bör registreras och knytas till det nationella ställföreträdarregistret som vi föreslår. Tidigare har lagstiftaren bedömt att det inte finns tillräckliga skäl för att införa en ordning med registrering av framtidsfullmakter. Vi gör samma bedömning och lämnar därför inget sådant förslag.

Ställföreträdare för ensamkommande barn

En god man ska förordnas oavsett om barnet söker uppehållstillstånd i Sverige eller inte

En utgångspunkt enligt våra direktiv är att en god man ska förordnas för ensamkommande barn. Vi har uppmärksammat att det finns ensamkommande barn som inte får en god man i nuläget vilket beror på en utbredd uppfattning om att lagen om god man för ensamkommande barn enbart är tillämplig när det ensamkommande barnet söker uppehållstillstånd. Detta drabbar ensamkommande barn som är kvotflyktingar, som redan har uppehållstillstånd vid ankomsten till Sverige. Tanken är att de ska få en särskilt förordnad vårdnadshavare, som till skillnad från en god man är en långsiktig lösning, men i realiteten kan det dröja lång tid innan en sådan vårdnadshavare utses. Inte heller utsatta ensamkommande barn från EU-länder, så kallade EU-migranter, får en god man i nuläget eftersom de i regel inte söker uppehållstillstånd. Vi menar att lagen om god man för ensamkommande barn i sin nuvarande lydelse är tillämplig, oavsett om det ensamkommande barnet söker uppehållstillstånd eller inte. I syfte att tydliggöra detta föreslår vi ett tillägg i lagstiftningen. Förslaget ligger i linje med kraven i Barnkonventionen, som sedan den 1 januari 2020 gäller som lag i Sverige.

Socialnämnden ska skyndsamt väcka talan eller ansöka om en särskilt förordnad vårdnadshavare

Socialnämnden är i dag skyldig att hos rätten väcka talan om eller anmäla behov av en särskilt förordnad vårdnadshavare när ett barn beviljas uppehållstillstånd. Vi har uppmärksammat att detta ibland dröjer och att ensamkommande barn ofta får ha en god man längre tid än vad som är tänkt. Mot den bakgrunden föreslår vi ett lagkrav som innebär att socialnämnden skyndsamt ska väcka talan om eller anmäla behov av en särskilt förordnad vårdnadshavare när barnet får uppehållstillstånd.

Reglerna om behörig överförmyndare bör i nuläget inte ändras

Överförmyndarnämnden i Stockholms kommun är behörig överförmyndare (så kallat reservforum) i ärenden om god man för ensamkommande barn när barnet inte är folkbokfört i Sverige och det inte heller finns en kommun där man vet att barnet vistas. Ordningen stämmer överens med vad som gäller ställföreträderskap enligt föräldrabalken.

Det förekommer att ensamkommande barn avviker från sina tillfälliga boenden i en vistelsekommun och att man i kommunen inte vet vart barnet tagit vägen. När överförmyndaren får kännedom om att förhållandena har ändrats så att en annan överförmyndare ska ta över tillsynen ska akten genast sändas till den överförmyndaren. Detta innebär att ärenden överlämnas till överförmyndarnämnden i Stockholms kommun i de fall ett ensamkommande barn avvikit och det är okänt var barnet befinner sig. Sett från ett barnrättsperspektiv kan det ifrågasättas om detta är en lämplig ordning, bland annat eftersom det kan vara lättare för den tidigare vistelsekommunen att få information om barnet. Vi bedömer att reglerna om behörig överförmyndare i varje fall i nuläget inte bör ändras, bland annat eftersom det finns skäl för att behålla ett reservforum med specialkompetens i frågor med internationell anknytning. Det bör dock inte förekomma att överförmyndare överlämnar ärenden till en annan överförmyndare innan det har konstaterats att barnet verkligen avvikit, särskilt eftersom barnet många gånger dyker upp igen i den överlämnande kommun. Vi föreslår därför att detta tydliggörs i regelverket.

Något om konsekvenserna av våra förslag

Våra förslag förväntas bland annat leda till: ett bättre stöd till och en stärkt ställning för huvudmän, bättre möjligheter att rekrytera och behålla kompetenta ställföreträdare, bättre förutsättningar för ställföreträdare att utföra sina uppdrag på ett bra sätt, högre kvalitet i ställföreträdarnas och överförmyndarnas verksamhet, en bättre styrning och tillsyn på området, ett effektivare beslutsfattande i ärenden om godmanskap, ökade förutsättningar för digitalisering till nytta för överförmyndare, huvudmän och ställföreträdare samt ökade förutsättningar för att systemet, som bygger på människors ideella engagemang, ska kunna finnas kvar även i framtiden.

Vårt förslag om ett nationellt ställföreträdarregister bedöms leda till att hanteringen av ställföreträdarskap hos banker, myndigheter och andra aktörer blir tryggare, effektivare och billigare.

Förslaget om att flytta ärenden om godmanskap från domstolarna till överförmyndarna bedöms innebära en ökad renodling av domstolarnas dömande verksamhet. Förslaget förväntas innebära en kostnadsminskning för staten med omkring 60 miljoner kronor årligen. Förslagen om en ny myndighet och ett nationellt ställföreträdarregister bedöms innebära ökade kostnader för staten med omkring 22,5 miljoner kronor årligen och ännu mer under de första två åren. Vi föreslår att kostnaderna ska finansieras genom en överföring från Sveriges Domstolars anslag i statsbudgeten.

Förslagen förväntas vidare innebära kostnadsökningar för kommunerna med omkring 200 miljoner kronor årligen, dock något lägre under de första åren, till dess att reformen i sin helhet träder i kraft. Finansiering föreslås genom ett ökat generellt statsbidrag till kommunerna, delfinansierat genom en överföring från Sveriges Domstolars anslag.

Vi bedömer att våra förslag ger förutsättningar för att kunna behålla det ideella inslaget på ställföreträdarområdet även framöver. Sett med finansiella ögon innebär detta en stor vinst för samhälls-ekonomi. Om det ideella inslaget skulle gå förlorat bedömer vi att kostnaden för enbart arvodering av ställföreträdare skulle fördubblas och medföra en kostnadsökning på uppskattningsvis 800 miljoner kronor. Ungefär hälften av det beloppet skulle belasta det allmänna.

Några av våra förslag, bland annat förslaget om att överförmyndarnämnd ska bli den obligatoriska organisationsformen, innebär inskränkningar i den kommunala självstyrelsen. Vi bedömer att inskränkningarna är nödvändiga för att uppnå ändamålen med förslagen och att de alltså är proportionerliga.

Vissa förslag, bland annat de som gäller ställföreträdare för ensamkommande barn, bedöms innebära positiva konsekvenser ur ett barnrättsperspektiv.

Ikraftträdande och övergångsbestämmelser

Vi föreslår att merparten av de föreslagna lagändringarna ska träda i kraft den *1 januari 2023*. Beträffande vissa författningsförslag föreslår vi dock att de ska träda i kraft senare nämligen den *1 mars 2024* när det gäller förslagen om obligatorisk utbildning för ställföreträdare och ett nationellt ställföreträdarregister, den *1 augusti 2026* när det gäller förslaget om en obligatorisk introduktion för ledamöter och ersättare i överförmyndarnämnder och den *1 januari 2027* när det gäller förslagen om att överförmyndarnämnd ska vara den obligatoriska organisationsformen och om att statistiken på området ska ingå i den officiella statistiken.

Ärenden om godmanskap som har kommit in till tingsrätterna före den 1 januari 2023 men ännu inte avgjorts ska handläggas enligt äldre bestämmelser. Därutöver föreslår vi vissa övergångsbestämmelser som gäller förslaget om överförmyndarnämnd som obligatorisk organisationsform.